

Boček, Vít

**[Dejkova, Christina. Etimologija i lingvističeskaja kontaktologija:
(Rumynskije glagol'nyje zaimstvovanija v odnom bolgarskom govore)]**

Linguistica Brunensia. 2017, vol. 65, iss. 2, pp. 123-125

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137686>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Christina Dejškova:

Etimologija i lingvističeskaja kontaktologija (Rumynskije glagol'nyje zaimstvovanija v odnom bolgarskom govore).

Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016. 196 s.

ISBN 978-3-659-91445-4.

Recenzovaná monografie na příkladu jedné konkrétní kontaktní situace – vlivu rumunštiny na bulharštinu – demonstuje možnosti spolupráce dvou lingvistických disciplín – etymologie a kontaktologie. Pojednává o specifické vrstvě sloves přejatých z rumunštiny do bulharského nářečí obce Novo Selo ležící ve Vidinské oblasti, v severozápadním cípu Bulharska, při dunajské hranici s Rumunskem.

V úvodu (s. 3–27) autorka zasazuje vybrané téma do problematiky bulharské etymologie vůbec, diskutuje aktuálnost etymologického zkoumání nářečního lexika, vybírá si za své teoretické východisko tzv. kontaktní etymologii, rozvíjenou v poslední době Mailhammerem (srov. MAILHAMMER 2013), stanovuje cíle svého pojednání, představuje nářečí obce Novo Selo a dosavadní literaturu o něm a vymezuje vrstvu slov, jimiž se bude zabývat. Jedná se o asi 50 sloves se zakončením *-išā(m)*, *-āšā(m)*, *-ašā(m)*, k nimž lze ještě přidat několik adjektiv, původem přičestí trpných od sloves s uvedenými formanty, přičemž některá z fundujících sloves jinak nejsou doložena.

První kapitola (s. 28–125) přináší etymologickou analýzu vybrané skupiny slov. Autorka nejprve diskutuje nejednotnost v etymologických výkladech této vrstvy v bulharském etymologickém slovníku (BER). Poté přistupuje ke zkoumání původu formantů *-išā(m)*, *-āšā(m)*, *-ašā(m)* a dospívá k názoru, že se jedná o hybridní sufixy, v nichž první vokál vždy odpovídá tematickému (infinitivnímu) vokálu příslušných tříd zdrojových rumunských sloves a *-šā* je nářeční varianta bulharského formantu *-sa-*, který je řeckého původu: pochází z forem sigmatického aoristu řeckých výpůjček do bulharštiny, ale osamostatnil se jako formant sloužící k morfologické adaptaci i jiných než řeckých výpůjček, například tureckých (kupříkladu bulharský formant *-tis-/ -dis-* obsahuje vlastně *-ti-/ -di-* tureckého původu a ono *-s-* původu řeckého). Uvedený závěr umožňuje rozhodnout mezi dvěma cestami, jakými se mohla zkoumaná slovesa do bulharštiny dostat: buď se jedná o přímé výpůjčky rumunských sloves, nebo o desubstantiva, tedy vlastně slova domácí, bulharská, vzniklá ze substantiv přejatých z rumunštiny. Jednotný původ uvedených formantů *-išā(m)*, *-āšā(m)*, *-ašā(m)* a způsob jejich vzniku jasně svědčí pro první možnost. Etymologie (téměř) celé takto vymezené vrstvy slov tak získává jednotnou a elegantní podobu. V sekci věnované konkrétním slovům se pak autorka může věnovat už pouze formálním a sémantickým nuancím etymologického výkladu jednotlivých sloves (v průběhu vývoje na bulharské půdě docházelo k různým pravidelným i nepravidelným hláskovým změnám, které onen jednotný původ mohou poněkud zastírat, a samozřejmě i k dalšímu vývoji významovému). Pouze u tří sloves však detailnější analýza napovídá, že vznikly spíše druhou z uvedených možností, nebo u nich docházelo ke speciálnímu, těžko postižitelnému vývoji.

Druhá kapitola (s. 126–166) je kontaktologická. Autorka v ní nejprve promýšlí téma kontaktní lingvistiky jako pomocné disciplíny etymologie. Poté se zabývá otázkou vidu zkoumané vrstvy bulharských sloves rumunského původu. Na rozdíl od starších prací k těmto nářečním slovesům považuje slovesa s formanty *-išă(m)*, *-ășă(m)*, *-așă(m)* za obouvidová. Morfologicky/formálně na nich totiž není vid vyjádřen a také se k nim netvoří párové vidové protějšky pomocí dalších formantů. O tom, zda fungují jako perfektiva či imperfektiva, rozhoduje pouze kontext použití. Element *-șă-* tedy neslouží k vyjadřování vidové funkce, ale pouze jako prostředek adaptace přejatého slovesa do bulharského slovesného systému, konkrétně do produktivní třetí konjugační třídy. Autorka pak nadnáší také otázku, zda je možno nerozlišování vidu u těchto sloves považovat za gramatickou interferenci z rumunštiny, která nemá kategorii vidu. To nejzajímavější je však pro čtenáře uchystáno nakonec: hledání odpovědi na otázku, zda právě dvojí způsob chování zkoumaných sloves, jako perfektiva či imperfektiva, nějak koreluje se dvěma možnými cestami, jak se slovesa mohla z rumunštiny do bulharštiny dostat z hlediska typu jazykového kontaktu, konkrétněji řečeno, zda to které fungování odpovídá jednomu či druhému základnímu typu jazykového kontaktu, které jsou v kontaktologických modelech Thomasonové a Van Coetsema terminologizovány jako přejímání (*borrowing*) na jedné straně a impozice (*imposition*; COETSEM 1988; 2000), respektive přechod k jinému jazyku (*interference through shift*; THOMASON – KAUFMAN 1988; THOMASON 2001) na straně druhé. Protože vyrazovat pointu se nemá, dodáme již pouze, že kniha je zakončena závěrem shrnujícím dosažené poznatky (s. 167–175), seznamem užitě literatury (s. 176–189), rejstříkem analyzovaných slov (s. 190–193) a soupisem zkratk (s. 194–196), a upozorníme krátce na jeden aspekt zkoumané problematiky, o kterém v knize není pojednáno.

Formanty *-išă(m)*, *-ășă(m)*, *-așă(m)*, které autorka v knize analyzuje, svým chováním odpovídají tomu, co se v některých kontaktologických pracích popisuje jako tzv. *loan verb markers* (LVM), tedy něco jako příznaky toho, že sloveso je přejaté. Element, který takto slouží, měl ve zdrojovém jazyce konkrétní funkci gramatickou (většinou vyjadřoval čas, způsob a/nebo vid, a patřil tedy mezi tzv. *TMA markers*, tj. *tense-mood-aspect markers*), nebo funkci slovtvornou (byl derivačním sufixem), ale v přijímajícím jazyce tuto funkci ztratil a stal se pouhým prostředkem formální adaptace. V rámci Wohlgemuthovy typologie přejímání slovesných elementů se jedná o tzv. *indirect insertion* (srov. WOHLGEMUTH 2009, 98–101 a nejnověji ADAMOU 2016 s další literaturou). Asi nejznámějším případem je právě *s-*ový element pocházející z řeckých aoristových tvarů sloves přejatých do různých jazyků Balkánu (srov. ADAMOU 2012), ale příklady jsou známy i z jiných kontaktních situací (srov. WOHLGEMUTH 2009, 224–241). Materiál Dejkové navíc patří k těm speciálním případům, kdy se LVM původem z jednoho cizího jazyka začne uplatňovat ve verbálních výpůjčkách z dalšího jazyka a může se napojit na jiný LVM původem z tohoto dalšího jazyka. V případě diskutovaných rumunských výpůjček v bulharštině se vlastně jedná o spojení LVM rumunského původu (tj. *-i-*, *-ă-*, nebo *-a-*, pocházejících z rumunských infinitivních příznaků *-i-*, *-î-*, nebo *-a-*) a LVM řeckého původu (tj. *-șă-* jakožto nářeční varianty bulharského *-sa-* pocházejícího z řeckých aoristových forem). U Matrase je tento další život LVM ve výpůjčkách z jiného jazyka ana-

lyzován jako tzv. *forward diffusion* (MATRAS 2009, 209). Téma by si jistě zasloužilo monografické zpracování, ať už omezeně v rámci balkánského jazykového svazu, nebo „cross-linguistically“. Práce Dejkové v tomto ohledu přináší velmi důležitý empirický materiál a dobrou diskusi nad ním.

LITERATURA

- ADAMOU, Evangelia. 2012. Verb morphologies in contact: evidence from the Balkan area. In: Vanhove, Martine – Stolz, Thomas – Urdze, Aina – Otsuka, Hitomi, eds. *Morphologies in contact*. Berlin: Akademie Verlag, s. 143–162. *Studia Typologica*, Vol. 10.
- ADAMOU, Evangelia. 2016. *A Corpus-Driven Approach to Language Contact: Endangered Languages in a Comparative Perspective*. Boston – Berlin: De Gruyter Mouton. *Language Contact and Bilingualism*, Vol. 12.
- BER: *Bългарski etimologičen rečnik*. 1–8–. Sofija: Izdatelstvo na Bălgarskata akademija na naukite / Akademično izdatelstvo „prof. Marin Drinov“ 1971–2017–.
- COETSEM, Frans van. 1988. *Loan Phonology and the Two Transfer Types in Language Contact*. Dordrecht – Providence, R. I.: Foris Publications.
- COETSEM, Frans van. 2000. *A General and Unified Theory of the Transmission Process in Language Contact*. Heidelberg: Universitätsverlag Carl Winter.
- MAILHAMMER, Robert. 2013. Towards a framework of contact etymology. In: Mailhammer, Robert, ed. *Lexical and Structural Etymology. Beyond Word Histories*. Boston – Berlin: Mouton de Gruyter, s. 9–31. *Studies in Language Change*, Vol. 11.
- MATRAS, Yaron. 2009. *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press. *Cambridge Textbooks in Linguistics*.
- THOMASON, Sarah Grey. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- THOMASON, Sarah Grey – KAUFMAN, Terrence. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley – Los Angeles – Oxford: University of California Press.
- WOHLGEMUTH, Jan. 2009. *A Typology of Verbal Borrowings*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. *Trends in Linguistics. Studies and Monographs*, Vol. 211.

Text vznikl za podpory grantu Grantové agentury České republiky č. 13-17435S.

Vít Boček

Czech Language Institute of the CAS

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vitbocek@gmail.com